

והראב"ד (ערכין ה, א) כתב טעם הכפיה משום שמצות גאולה באדון וגם משום שמוסיפים חומש. וצריך לומר שהטעם הראשון לבדו אינו סיבה לכפיה, כדמשמע כאן. וב'זבח תודה' נראה שנסתפק בדבר. ונראה טעמו, כי לפי מה שהסיקו לפרש 'אם רצו בעלים מעיקרא... ואם לאו אומר לו הגעתיך' – הרי משמע להפך, שאם אמרו סכום שעם חומשו הוא משתווה לקרן שאמר האחר – אין קדימה מחויבת בבעלים.

דף כח

'ואם החרים את כולם – אינם מוחרמים. דברי רבי אליעזר' – משמע שחכמים חולקים וסוברים בדיעבד אם החרים את כולם – מוחרמים. וכן מבואר בתוספתא. וכן פסק הרמב"ם (ערכין ו, ב) כחכמים ודלא כר"א [ואף על פי שר' אלעזר בן עזריה סובר גם הוא כר"א, כמבואר בגמרא] (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם; כסף משנה ועוד).

'מאדם ולא כל אדם' – היינו עבדים כנעניים, כמוש"כ רש"י. (וכן מבואר בגטין לח:). ומכאן משמע שהעבד קרוי 'אדם', אעפ"י שאין עכו"ם קרויים אדם (לרשב"י). ונפקא מינה לענין טומאת אהל ועוד הלכות. ע' בענין זה במובא בע"ז מב [ובדוחק יש לדחות ששונה 'אדם' הכתוב אצל 'בהמה' שעיקרו בא להגדרת המין ולא לגדר מעלת 'אדם'].

'יכול יחרים אדם בנו ובתו עבדו ושפחתו העבריים ושדה מקנתו – תלמוד לומר בהמה – מה בהמה יש לו רשות למוכרה, אף כל שיש לו רשות למוכרה. והלא בתו קטנה יש לו רשות למוכרה, יכול יחרימנה – תלמוד לומר בהמה מה בהמה יש לו רשות למוכרה לעולם...'. יש לדייק שעבדו ושפחתו העבריים אין לו רשות למכרם לאחריים כלל, או ליתנם במתנה, וכפי שפסק הרמב"ם עבדים ד, י (עפ"י קהלות יעקב קדושין כא. [וכ"כ בתפארת ישראל. והמשך הדברים שם אינו מובן]).

יש להעיר הלא שדה מקנה יכול למכור לזמן, ועל כרחך לומר שנקטו 'בתו' והוא הדין לשדה מקנה שיכול למכרה אך לא לעולם, וא"כ יש לומר שהוא הדין לעבד ושפחה. ורק בנו ודאי אין יכול למכרו כלל.

כל אלו אין חל עליהם החרם כלל, אף לא באופן זמני, לא חרמי כהנים ולא חרמי בדק הבית. ואינו דומה למקדש ששדה מקנתו, שחל הקדשו עד היובל – שגזרת הכתוב היא בחרם (עפ"י מנחת חינוך שנו, ד; שפת אמת).

ויש לבאר שגילה הכתוב שעיקר ענינו של החרם הוא החרמת הגוף בהחלט, וזה אין שייך כשהגוף אינו שלו. עפ"י שו"ת חת"ס יו"ד רכה. ומבואר שם וכן במג"ח, שאף חרמי בדק הבית כך גדרם ולכן אי אפשר להחרים שדה מקנה כלל, שלא כהקדש.

וצ"ע, הלא מצינו במשנה להלן שהחרם חל על קדשים הגם שאין הגוף מוחרם אלא להעלותו בדמים, וא"כ גם כאן היה אפשר שיחול על כל זכויותיו שיש לו בחפץ, אלא שגוה"כ היא, וא"כ י"ל דוקא בחרמי כהנים, אבל חרמי בדק הבית הריהם כשאר הקדשות.

'באושא התקינו, המבזבז אל יבזבו יותר מחומש'. ע' במובא בכתובות נ.

'הכי קאמר... שאף ר"ש לא נחלק עליו אלא במטלטלין'. ולשון המשנה 'ודברי ר"ש במטלטלין' יכולים להתפרש 'שדברי ר"ש במטלטלין' כמוש"כ רש"י. וע' במובא לעיל ט. על 'ז' המשמשת כ'ש... בלשון המשנה.

(ע"ב) 'החרים שדותיו – נותנן לכהן שבאותו משמר'. נקט לשון יחיד במקום רבים, אך אין הכוונה שיכול ליתן לאחד מן הכהנים המשמשים במשמר, אלא נותן לכל כהני המשמר ומתחלקת ביניהם – שהרי למדו מגזל הגר ושם הדין שנותן לכולם, כדמוכח בב"ק קי. ונראה שנותן למשמר המשמש בשעת הנתינה ולא דוקא בשעת ההחרמה, דומיא דגזל הגר [ואין לומר שבשעת ההחרמה כבר זכו כהני אותו משמר – כי כל זמן שהם ביד בעלים עדיין לא קנהו כהנים, שהרי הם כהקדש לכל דבריהם]. ומה שכתב הרמב"ם למשמר המשמש בשעת ההחרמה – אפשר שנקט משנתו כשהחרים ונתן מיד (חזון איש בכורות כב,ו).

*

לעולם לא יקדיש אדם ולא יחרים כל נכסיו, והעושה זה עבר על דעת הכתוב, שהרי הוא אומר **מכל אשר לו – ולא כל אשר לו**, כמו שבארו חכמים. ואין זו חסידות אלא שטות, שהרי זה מאבד כל ממונו ויצטרך לבריות ואין מרחמין עליו. ובזה וכיוצא בו אמרו חכמים: חסיד שוטה מכלל מכלי עולם. אלא כל המפזר ממונו במצוות אל יפזר יותר מחומשו. ויהיה כמו שצוו נביאים **מכלכל דבריו במשפט** בין בדברי תורה בין בדברי עולם... (רמב"ם סוף הל' ערכין).

דף כט

למהותו וענינו של ה'חרם'

לפי שישראל הוא העם אשר בחר הא-ל מכל שאר העמים לעבודתו ולהכיר שמו, והם אינם תחת ממשלת המזלות אשר חלק השם לכל שאר העמים, אבל הם תחת ידו של הקב"ה מבלי אמצעות מלאך ומזל, וכמו שכתוב... – ולכן בכל עת היות ישראל מחזיקים בתורתו ומתעטרים בעבודתו – לא תנוח בהם רק טובה ושפע ברכה, ורוח נדיבה וטהורה תסמכם; וההפך, והיא המארה והחרם – על אויביהם ושונאיהם. ועל כן, כי יקצר רוח אחד מהם ויוציא מפיו לשון קללה וחרם על ממונו וקרקותיו שהם תחת הברכה – הודיעו הכתוב שאי אפשר לו להוציאו מרשות המבורך לרשות אחר, לפי שכל אשר לישראל, שהם חלק השם – לו הוא, ומה שקנה עבד קנה רבו; אבל מכל מקום, אחר שידענו באמת כוונת המחרימים להוציא אותו הדבר מרשותו – ראוי להשלים חפצו וישוב ברשות אדוניו ויהיה קדש. וזה שאמר הכתוב בסמוך **כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת**, שענינו על דרך הפשט שהמחרימים מן האדם שאינו שלו, כגון הנלחמים על אויביהם שנודרים נדר **אם נתן תתן את העם הזה בידי והחרמתו את עריהם** – שימותו, כי שאר האומות אינם בתוך מעין הברכות, כמו שאמרו. ולשון 'חרם' נתפס עליהן ופועל בהם. וכן פרש הכתוב הזה הרמב"ם ז"ל על צד הפשט. ואף על פי שיש בכתוב מדרשות רבים – שבעים פנים לתורה, וכולם נכוחים למבין. ומזה השורש הוא מה שאמרו ז"ל, שכל אשר ללויים ולכהנים, בין קרקע בין מטלטלין – אין מחרימין אותם, כלומר שאפילו אמר הכהן או הלוי על שדהו שיהא חרם – אין נתפס בו כלל, כי הוא כשוכן בית אדוניו מקום הברכה והחסד והטוב, וכל יש לו – לשם הוא; ובתוך הברכה, אין מקום לחרם חלילה' (ספר החינוך שנו).

ב. לשיטת הרמב"ם (ת,ה), אין הבעלים נותנים את התוספת שהוסיף האחר, אלא נותנים את הקרן שאמרו הם עם חומשו בלבד. ורק אם לאחר שהוסיף האחר במחיר, הוסיפו הם על סכומו, אפילו פרוטה אחת בלבד, חייבים ליתן את התוספת שהוסיפו אך ללא חומש אותה תוספת. היה הסכום שהאחר הציע שווה לסכום הקרן והחומש של הבעלים – רצו הם פודים רצה הוא פודה. (ולכתחילה מצוה באדון, כנ"ל).

היה הסכום של האחר גדול משל הבעלים – האחר פודה. במעשר שני אינו כן, אלא הקובע היחיד הוא סכום הקרן ואין מתחשבים בתוספת החומש, שאין להקדש הנאה בממון אלא לבעלים, הלכך הוא אומר בסלע ואחר אומר בסלע ואיסר – של סלע ואיסר קודם. שני אנשים זרים המציעים מחיר שווה; נסתפק השפת-אמת האם הראשון שהציע הוא קודם, או שמא אין שייך כאן דין קדימה אלא למי שירצה הגובר ימכור, או יפילו גורל. ודעתו נוטה שהראשון קודם.

ג. אמר אחד לפדות בעשר, ובא אחר ואמר בעשרים, ועוד אחר בשלשים; חזר בו האחרון – נותן להקדש עשר שהוסיף. חזר אחריו השני – נותן הוא לבדו עשר שהוסיף על הראשון. חזר אחר כך הראשון – נותן לבדו את התוספת שהוסיף על שווי הנכס. אם חזרו השני והשלישי יחדיו; שניהם משלמים בשותפות את העשר שהוסיפו על הראשון, נמצא השלישי משלם 15 והשני – 5. חזרו שלשתם כאחת – שלשתם נושאים בשוה בתוספת הראשונה שהוסיף הראשון על שוויו, והשני והשלישי משתתפים בשוה בתוספת השנייה, והשלישי לבדו משלם על תוספתו (כן היא שיטת רש"י והראב"ד). הרמב"ם סובר שכשחזרו יחדיו כולם משלמים שווה בשוה על ההפסד הכולל שנוצר ע"י חזרתם.

ד. הסיקו ששוה-כסף ככסף לדברי הכל (מלבד בפדיון מעשר שני, שנאמר וצרת הכסף בדוקא).

דבר שאין בחומשו שוה פרוטה – מחלוקת תנאים; לתנא קמא אין פודים בו ולר' יוסי פודים. א. אמרו בגמרא שהמשך המשנה הסתמית מורה כרבנן. ומשמע לכאורה שהלכה כמותם שאין פודים כל שאין בחומשו שוה פרוטה. ונראה לכאורה שבדיעבד חל הפדיון, שהרי אמר שמואל (להלן כט). ומשמע שם שכן נוקטים ואין בדבר מחלוקת) 'הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל'. ובזמן הזה אף לכתחילה מותר, כמבואר בגמרא שם – שכיון שהכל הולך לאיבוד חשיב כבדיעבד. ב. כתב השפת-אמת, הדעת נוטה שלת"ק אפילו אדם אחר שאינו מוסיף חומש, אינו פודה בסכום שאין בחומשו שוה פרוטה. ובספר אור שמח (ערכין ו, יט) נסתפק לומר שלא חל הקדש על דבר שאין בחומשו שוה פרוטה, לפי שאינו ראוי לפדיון הבעלים (וע"ע בב"מ נג אודות מעשר שני שאין בחומשו שוה פרוטה).

דף כח

- מד. א. אלו דברים יכול אדם להחרימם ואלו אינו יכול?
ב. כהנים ולויים שהחרימו – האם חל החרם?
ג. חרמי כהנים, גזל הגר, ושדה אחוזה המתחלקת לכהנים (ובכור בהמה) – לאלו כהנים הם ניתנים?

א. מחרים אדם מצאנו ומבקר, מעבדיו ומשפחותיו הכנענים, משדה אחוזתו, וממטלטליו. אין להחרים את כל נכסיו, ואפילו לא מין אחד בשלמותו, כגון כל בהמותיו או כל שדותיו. ואם עשה כן – אין נכסיו מוחרמים. דברי רבי אליעזר (אך כל חרם... מכל אשר לו, מאדם ובהמה ומשדה אחוזתו). א. משמע, וכן מבואר בתוספתא, שחכמים חולקים וסוברים בדיעבד שהחרים כל נכסיו – מוחרמים. וכן פסק הרמב"ם (ערכין וחרמין ו,ב).

ב. כל מין בהמה – אחד, וכל מין אדם – אחד. לכן יכול להקדיש כל צאנו ולהשאיר בקר, או להקדיש שפחות ולהשאיר עבדים (עפ"י שטמ"ק). ויש אומרים שאין לעשות כן לכתחילה (ע' חזון נחום; פרוש רש"ה בחקותי).

ג. מקרא זה נאמר בחרמי כהנים ולא בחרמי בדק הבית (עתוס'. וי"ל שחרמי בדק הבית דינם כשאר הקדשות כבסמוך. ובצפנת פענח (ערכין ו,ב) נסתפק שמה דינם כחרמי כהנים). המקדיש כל נכסיו – מובא בתוספתא (ד) שההקדש חל. וה"ה להפקר. ויש מי שכתב שלר"א לא חל (ע' בשו"ת חת"ס או"ח קד, ובחידושי לשבת כו). ואולם לענין לכתחילה לדברי הכל אין להקדיש כל נכסיו (כן מבואר ברמב"ם (ח,יג), ומקורו בתוספתא פ"ד. וע"ע מנ"ח שנו,ג).

והזהירו חכמים שיהא אדם חס על נכסיו, שהרי אפילו לגבוה אין אדם רשאי להחרים כל נכסיו. ולדעת ר' אלעזר בן עזריה, אין לו לאדם (לכתחילה) להחרים יותר מחומש מנכסיו, וכתקנת אושא. ולתנא קמא מותר.

אין אדם יכול להחרים שדה מקנה, עבדיו העבירים או את בנו ובתו – שאין אדם מחרים דבר שאינו שלו. [ואעפ"י שרשאי למכור – אינו יכול למכרם לעולם כשאר נכסים].

המחרים עבדו כנעני – ע' גטין לה.

ב. הכהנים אינם מחרמים לדברי הכל, בין קרקע בין מטלטלין, שהרי החרמים שלהם. נראה שאין חילוק בין שטחים ממגרשי עריהם או אלו שבאו להם מחרמי ישראל, שהרי אפילו מטלטלים אינם מחרמים. ואולם מדברי הרמב"ם (ו,ג. וכ"כ הסמ"ג עשין קלב) אין נראה כן ומשמע שהיתה לו גרסה אחרת בגמרא, ושמה יש לחלק לשיטתו בין מטלטלים לשדות הבאים להם מחרמים [או אף מחלוקת שדה אחוזה ביובל]. וצ"ע (זבח תודה. וע"ע חדושים-ובאורים בסוף המסכת). הלויים, אין מחרמים קרקעות (כי אחוזת עולם הוא להם). ואילו במטלטלין נחלקו תנאים; לר' יהודה אין מחרמים (מכל אשר לו... ומשדה אחוזתו – הקיש מטלטלין לקרקעות). ולר' שמעון, וכן דעת רבי – מחרמים.

א. הרמב"ם פסק (ערכין ו,ו) כרבי יהודה. והרב עובדיה מברטנורא פסק כר"ש וקרבי (ע' תוי"ט).

ב. נראה שקרקעות שבהו"ל דינם כמטלטלין שנחלקו בהם ר"ש ור"י.

ג. כל זה אמור בחרמי כהנים, אבל חרמי בדק הבית – נראה שהכהנים והלויים דינם כשאר כל אדם (מנחת חינוך שנו, עפ"י הרמב"ם; זבח תודה).

ג. חרמי כהנים – שדות, וכן גזל הגר, ניתנים לכהן שבאותו משמר (כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו – גזרה שוה מגזל הגר שנאמר בו לה' לכהן... מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו – הרי בכהן שבאותו משמר הכתוב מדבר. רבי חייא בר אבין [אמר רב חסדא]. וכן תניא בברייתא).

א. לפי מה שכתב הרמב"ם (מעשה"ק י,יד) נראה לכאורה שאיל האשם ניתן לאנשי בית אב בלבד. ואילו הכסף מחולק לכל אנשי המשמר. וצ"ע (ע' חו"א ב"ק כ,יד. וע"ע גליונות קה"י כאן).

ב. נראה שאין רשאי ליתן לכהן אחד שבמשמר, אלא מתחלק לכל כהני המשמר. ונראה שנותן

למשמר המשמש בשעת נתינה, כמו בגזל הגר. והרמב"ם פירש למשמר המשמש בשעה שהחרים, אך שמא מדובר בשהחרים ונתן מיד (חזו"א בכורות כב,ו).
וכן שדה אחוזה היוצאת לכהנים ביובל – ניתנת למשמר שפגע בו יובל בתחילתו (– ביום הכפורים. ולר' ישמעאל בנו של ריב"ב – בראש השנה. ערש"י). פגע בו יובל בשבת – ניתנת למשמר היוצא, שברשותו התחיל היובל בערב (רבי חייה בר אמי בשם חולפנא).
חרמי מטלטלין; מבואר בגמרא שתלוי במחלוקת תנאים; לרבי יהודה המקיש מטלטלין לקרקעות – ניתנים לכהן מאותו משמר. ולרבי שמעון – לכל כהן שירצה.
בכור בהמה טהורה; כתבו אחרונים שלדעת תלמודנו נראה שניתן לכל כהן שירצה, ולא דוקא לכהני משמר. וכן משמע מדברי הרמב"ם (בכורות א,טו; ביכורים א,י. וכ"מ ברש"י זבחים קב:). ואילו בירושלמי (חלה ד,ט) אמרו שניתן למשמר (והביאו הרמב"ם בפירושו למשנה חלה ד,ט. נ"א דוקא בתם. מראה הפנים' על הירושלמי]. ע' חדושי הגר"ח הל' ערכין; חזו"א זרעים ליקוטים ח,ד).

דפים כח – כט

מה. א. מהם 'חרמי כהנים' ו'חרמי בדק הבית', ומה דינם של חרמים סתם?
ב. האם החרם חל על מוקדשין?

א. אדם שהחרים מקצת מנכסיו, ואמר 'הרי אלו חרם לכהן' – נעשו כהקדש לכל דבריהם, וחלה עליהם קדושת הגוף (תוס'), ואין להם פדיון (... לא ימכר ולא יגאל. כל חרם קדש קדשים הוא לה') ויש בהם מעילה (תמורה לב:). נתנם לכהן – הרי הם כחולין לכל דבריהם (כל חרם בישראל לך יהיה).
ואם החרים לבדק הבית – הרי הם כשאר הקדש לבדה"ב, ויש להם פדיון.

א. החרים שדה אחוזתו והגיע יובל ולא פדאה; המנחת-חינוך (שנו, א) נקט שאין לו דין שדה אחוזה להתחלק לכהנים, ונפדית בשויה ולא בסכום הקצוב בשדה אחוזה. ואילו בצפנת פענח (ערכין ד,יט) פשוט לו להפך, שהמחרים דינו כמקדיש שדהו.
ויש לשדה זו דין הקדש לענין תוספת חומש בפדיון הבעלים ולענין העמדה והערכה (כן הביא המנ"ח (שם ב) מלשון הרמב"ם בפירושו המשנה, וצידד בזה).

ב. חרמי בדק הבית, נראה שמועילה שאלה לחכם עליהם, ישנם במופלא הסמוך לאיש, וכן נראה שנכרי המחרים נכסיו, נוהג בו דין שאר הקדשות (עפ"י מנ"ח שנו, ה). אבל לענין חרמי כהנים – יש להסתפק במופלא ובגוי (שם סק"ט). ובספרי (במדבר קיז) מ' שנוהג גם בגוי. ולענין שאילה נראה שעד שבא לידי כהן – אפשר להישאל, ולא משבא לידי (מנ"ח שנו, י).
ג. החרמים – מצוה (וע' משנה ביצה לו: רמב"ם ערכין ח,יב). י"א דוקא חרמי בדק הבית אבל לא חרמי כהנים (רש"ש שם עפ"י הראשונים), וי"א אפילו חרמי כהנים (עפ"י חסדי דוד ערכין ד,ה. וע' גם פסקי ריא"ז ותו"ט ביצה שם).

ד. מבואר בתוס' (בתמורה לב. ד"ה והאמר) שחרמי כהנים אינם שייכים ב'הרי עלי' אלא ב'הרי זו', כי אין שייך בזה דין 'אמירתו לגבוה' כבשאר נדרים [ואולם יתכן שכשאומר 'הרי נכסים אלו עלי חרם' נאסרו, שמשמעותו כ'הרי זו'. ע' ר"ג כאן]]. ובשפת אמת (שם) תמה הלא קדש הם לה' וממנו הכהנים זוכים ולמה לא יתחייב ב'הרי עלי'.

סתם חרמים; רבי יהודה בן בתירא אומר: לבדק הבית (כל חרם קדש קדשים הוא לה'). וחכמים אומרים: לכהנים (כשדה החרם – לכהן תהיה אחוזתו).